

Каменярі

Іван Франко

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Вірші та поеми

Іван Франко

Каменярі

До видання ввійшли вибрані твори класика українського письменства Івана Яковича Франка — поезії зі збірок «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій і змарагд», «Із літ моєї молодості», а також поеми «Іван Вишенський» та «Мойсей».

Із збірки «З вершин і низин»

DE PROFUNDIS 1

Гімн

Замість пролога

Вічний революціонер —

Дух, що тіло рве до бою,

Рве за поступ, щастя й волю,

Він живе, він ще не вмер.

Ні попівській тортури,

Ні тюремні царські мури,

Ані війська муштровані,

Ні гармати лаштовані,

Ні шпійонське ремесло

В гріб його ще не звело.

Він не вмер, він ще живе!

Хоч від тисяч літ родився,

Та аж вчора розповився

Іо власній силі йде.

Іпростується, міцніє,

Іспішить туди, де дніє;

Словом сильним, мов трубою,

Міліони зве з собою, —

Міліони радо йдуть,

Бо се голос духа чуť.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По верстатах ремісницьких,
По місцях недолі й сліз.
Іде тільки він роздається,
Щезнуть сльози, сум, нещастя.
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.
Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить пільмі поля,
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина,
Іде в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняючийся день?
1880

Веснянки

I

Дивувалась зима:
Чом се тають сніги,
Чом льоди присли всі
На широкій ріці?
Дивувалась зима:
Чом так слабне вона,
Де той легіт бересь,
Що теплом пронима?

Дивувалась зима:
Як се скріпла земля
Наливаєсь теплом,
Оживає щодня?
Дивувалась зима:
Як посміли над сніг
Проклюнутись квітки
Запахуці, дрібні?
Іднула на них
Вітром з уст ледяних,
Іпластом почала
Сніг метати на них.
Похилились квітки,
Посумніли, замклись;
Шура-буря пройшла —
Вони знов піднялись.
Інайдужче над тим
Дивувалась зима,
Що на цвіт той дрібний
В неї сили нема.
27 марта 1880

II

Гримить! Благодатна пора наступає,
Природу розкішная дрозь пронимає,
Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий,
І з заходу темная хмара летить —
Гримить!
Гримить! Тайна дрозь пронимає народи, —
Мабуть, благодатная хвиля надходить...
Мільйони чекають щасливої зміни,

Ті хмари — плідної будущини тіни,
Що людськість, мов красна весна, оновить...

Гримить!

15 мая 1880

III

Гріє сонечко!

Усміхається небо яснє,
Дзвонить пісеньку жайвороночок,
Затонувши десь в бездні-гл Ї біні
Кришталевого океану...

Встань,

Встань, орачу! Вже прогул ь вітри.
Проскрипів мороз, вже пройшла зима!

Любо дихає воздух леготом;
Мов у дівчини, що з сну будиться,
В груді радісно б'єсь здорова
Молодая кров,

Так і грудь землі диха-двигаєсь
Силов дивною, оживущою.

Встань, орачу, встань!

Сій в щасливий час золоте зерн ѐ!

З трепетом любові мати щирая
Обійме його,

Кров'ю теплою накормить його,
Обережливо виростить його.

Гей, брати! В кого серце чистє,

Руки сильнії, думка чесная, —

Прокидайтеся!

Встаньте, слухайте всемогущого

Поклику весни!

Сійте в головах думи вольнії,

В серцях жадобу братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!
Сійте! На пухку, на живу ріллю
Впадуть сімена думки вашої!
28 марта 1880

IV

Вже сонечко знов по лугах
Почал ґе весняную роботу;
І знов по широких полях
Полились ріки людського поту.
По тихій, по чистій ріці
Знов сріблястая риба гуляє;
По голій, тісній толоці
Знов худоба худа шкандибає.
Дзвенить птахів співами ліс,
І зозуля кує коло кладки;
Дорогою тягнеться віз —
Секвестратор в село за податки.
28 марта 1880

V

Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!
Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!
Дай і огню, щоб ним слово налити,
Душі стрясать громовую дай власть,

Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!
Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам – в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

1880

VI

Розвивайся, лозо, борзо,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа наново.
Оживає, розриває
Пута зимовії,
Обновляєсь в свіжі сили
Й свіжії надії.
Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достигай щасливо!
Іщоб всяке добре сім'я
Ти повік плекала,
Іщоб світу добра служба
З твого плоду стала!

1880

VII

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, —
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.
Злотих снів, тихих втіх,

Щирих сліз і любви,
Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!
Бо минуть — далі труд
В самоті і глуші,
Мозолі наростуть
На руках і душі.
Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, —
Той цілий чоловік.
Тож сли всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдеш тобі бути —
Будь хоч хвиличку ним.
А в поганії дні,
Болотяннії дні,
Як надія пройде
І погасне чуттє,
Як з великих доріг
Любві, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдеш манівці,
Зсушить серце жура,
Сколять ноги терни, —
О, тоді май життя
Вдячно ти спом'яни!
О, тоді ясні сни

Оживлять твою путь...

Юних днів, днів весни

Не забудь, не забудь!

5-10 іюня 1882

VIII

Лице небесне прояснилось

І блиском розкоші займилось,

Надії рум'янцем паліє –

Мені в тюрмі аж серце мліє.

Нараз в безмірному просторі,

Мов парус на далекім морі,

Маленька хмарка виринає

І звільна, стиха надпливає.

Щось в ній мутиться і трепече,

Немов у серце молодече

Ввірветься думка сумовита,

Тривоги хмаркою вповита.

Та промінь сонця гнеть зцілує

З лиця небес хмаринку тую,

Лиш на рісницях золотистих

Дві-три краплиночки зависли.

О небо, кришталеве море,

Що защеміло в серці твоїм

В тій хвилі? Чи землі дрібної

Велике, непроглядне горе?..

29 марта 1880

IX

Ще щебече у садочку соловій

Пісню любую весноньці молодій,

Ще щебече, як віддавна щебетав,

Своїм співом весну красную вітав.

Та не так тепер в садочку, як було:
Вечір в маю, співом все село гул ає,
По вулиці дівчатонька, наче рій,
На вишеньці висвистує соловій.
Не так нині, як бувало! Півсмерком
Не йдуть селом дівчатонька ходіркою,
Не виводять співаночок на весь двір
Соловієві на вишеньці всупір.
Ось з роботи перемучені спішать,
Руки й ноги, мов відрубані, болять,
Не до жартів їм, сердешним, та пісень,
Лиш спочити б, наробившись весь день!
Важко якось соловію щебетать,
Важко весну, хоч як красну, зустрічать,
Голосить природи радість на весь мір,
Наче людському нещастю на докір.
А ще жаль йому й супірниць, що їх спів
По селу враз з його свистом гомонів.
Що то жде їх?.. Шлюб з нелюбом, рій дітей,
Та в'їдливая свекруха й муж лихий.

25 апреля 1881

Х

Весно, ох, довго ж на тебе чекати!
Весно, голубко, чому ж ти не йдеш?
Чом замість себе до вбогої хати
Голод і холод, руїну і страти
В гості ти шлеш?
Бач, уже май зачинаєсь! О маю,
Чом же мерцем ти приходиш на світ?
Пусто і мертво по полю, по гаю,
Лиш олов'янії хмари вкривають

Весь небозвід.

Стогін іде по селищах убогих,
Діти гуртами на задавку мруть,
Сіна нема й стебельця в оборогах,
Гине худібка, по д олах розлогих
Води ревуть.

«Згинем, — люд шепче. — Таж горе не с Ї ме
Звикло ходить. Або пошесьть прийде,
Або — не дай б оже — Польща настане».
От як сей рік зустрічають селяни,
Весно, тебе.

1881

XI

Рад би я, весно, в весельшії нути
Радісним співом вітати тебе,
В твоїй красі ненаглядній втонути,
Злитись з тобою, забути себе.
Рад би я яструбом плавать в блакиті,
Травкою ніжною п'ятись з землі,
Хвилю бурхать о скали розбиті,
Мушкою гратись в вечірнім теплі,
Вмерти, з життя розплистися на волю,
В рідній землиці спочити від сліз,
Щоб не чуть в серці пекучого болю,
Людської муки не бачити скрізь!

3 мая 1881

XII

Ой, що в полі за димове?
Чи то вірли крильми б'ються?
Ні, то Доля грядки копле,
Красу садить, розум сіє,

Примовляє, приспівує:
«Сходи, красо, до схід сонця,
Ти, розуме, — спозаранку!
Рости, красо, до пояса,
Ти, розуме, вище мене!
Іди, красо, поміж люди,
Ти, розуме, громадами!
Не дайсь, красо, тому взяти,
Хто ти хоче світ зв'язати;
Не дайсь, красо, тому в руки,
Хто тя хоче в пута вкути!
А як впадеш у неволю,
То розплинись слізоньками,
То засохни без розплоду!
Ти, розуме-бистроуме,
Порви пута віковії,
Що скували думку людську!
Двигни з пільми люд робучий,
Двигни з пільми — та до мене!
Розхитай в нім ясні думи,
Розрости бажання волі,
Виплекай братерську згоду,
Поєднай велику силу,
Щоби разом, дружно стала,
Щастя, волі добувала!»

23 іюня 1880

XIII

Веснянії пісні,
Веснянії сни,
Чом так безутішні,
Безвідрадні ви?

Чи для вас немає
Зелені в лісах,
Чи для вас не сяє
Сонце в небесах?
Чи для вас весела
Квітка не цвіте,
Що лиш вбогі села,
Людський біль здрите?
Ох, живі діброви,
Ясний сонця світ,
Лиш життя, любови
В людських душах ніт!
Втішно птиця лине,
Гамір, співи, крик...
Тільки бідний гине
З голоду мужик.
Цвіти серед поля
Долом і горів —
Тільки тьма й неволя
П'є народну кров.
Краще б то для моди
Заспівати, бач,
Про красу природи,
Ніж про людський плач.
Але не для моди
Се співаю я,
То й сумна виходить
Пісенька моя.
З августа 1882
XIV
Думи, діти мої,

Думи, любі мої!
З усміхнутим лицем
В тій понурій тюрмі!
Наче запах весни,
Налітаєте ви,
Скорбне серце моє
Потішаєте ви!
Де жура душу тлить,
Живе серце болить,
Де в важкій боротьбі
Духа втома в'ялить,
Де хитається ще,
Сумнівається ще
Ум, де думка нова
Загорається ще, —
Там ви, думи, летить,
Слабосилих кріпить,
В горя й сумніву змріє
Лийте радісний світ!
6 апр[еля] 1880

XV

Vivere memento! 2
Весно, що за чудо ти
Твориш в мойї груди?
Чи твій поклик з мертвоти
Й серце к житні будить?
Вчора тлів, мов Лазар, я
В горя домовині —
Що ж се за нова зоря
Мені блисла нині?
Дивний голос мя кудись

Кличе — тут-то, ген-то:
«Встань, прокинься, пробудись!

Vivere memento!»

Вітре теплий, брате мій,

Чи твоя се мова?

Чи на гірці світляній

Так шумить діброва?

Травко, чи се, може, та

Втішно так шептала,

Що з-під криги мертвоти

Знов на світло встала?

Чи се, може, шемріт твій,

Річко, срібна ленто,

Змив мій смуток і застій?

Vivere memento!

Всюди чую любий глас,

Клик життя могучий...

Весно, вітре, люблю вас,

Гори, ріки, тучі!

Люди, люди! Я ваш брат,

Я для вас рад жити,

Серця свого кров'ю рад

Ваше горе змити.

А що кров не зможе змить,

Спалимо огнем то!

Лиш боротись значить жить...

Vivere memento!

14 окт[ября] 1883

Нічні думи

* * *

Ночі безмірнії, ночі безсоннії,

Горе моє!
Мозок наляжуть думки невгомоннії,
В серці грижа, мов павук той, полоннії
Сіті снує.
Виром невпинним бажання сердечнії
Рвуться, летять —
Вічно невтишені і безконечнії...
Мов на свої мене крила безпечнії
Схопить хотять.
Де ви так рветесь, куди ви літаєте,
Думи-орли?
В гості до зірки ви, чень, не бажаєте?
Кземним зіркам же ви й стежки не знаєте
Тут по землі.
О моя ясна, блискуча зірничко,
Де ти живеш?
Чи за життя ще я вздрю твоє личко?
Чи аж по смерті на гріб мій, горличко,
Плакать прийдеш?
12 декабря 1882

* * *

Догорають поліна в печі,
Попеліє червоная грань...
У задумі сиджу я вночі
І думок сную чорную ткань.
І коли ж то той жар догорить,
Що ятриться у серці мені?
І чи скоро-то горе згасить
В моїм мізку думки огняні?
Ох, печуть і бушують вони!
Гризе душу й морозить нуда!

Кров кипить, і нутро все в огні —

Вколо ж мур і неволя бліда.

Я боротись за правду готов,

Рад за волю пролить свою кров,

Та з собою самим у війні

Не простояти довго мені.

18 нояб[ря] 1881

* * *

Не покидай мене, пекучий болю,

Не покидай, важкая думо-муко

Над людським горем, людською журбою!

Рви серце в мні, бліда журу-марюко,

Не дай заснуть в пост Є лі безучастя —

Не покидай мене, гриже-гадюко!

Не дай живому в домовину класться,

Не дай подумать ані на хвилину

Про власну радість і про власне щастя,

Докіль круг мене міліони гинуть,

Мов та трава схне літом під косою,

І від колиски аж по домовину

Жиють з бідною, наче брат з сестрою, —

Докіль життя тяжким нас д Ї вить валом,

На пні ламає силою страшною,

Докіль ще недосяглим ідеалом

Для міліонів ситість, тепла хата, —

Докіль на лицях сльози, ніби ралом,

Борозди риють, доки зимна крата

Тюремна руки путає робучі,

Мруть з голоду бездомні сиротята,

Пишаються під небом ті блискучі

Гнізда розпусти, з о псуття й обмани

І світ заражують, докіль могуті
«Стовпи» отруту ллють в народні рани,
Думки кують, для прихоті своєї
Люд трупом стелють люті тамерлани!
Ох, загніздись на дні душі моєї,
Важкая думо! Сильними кліщами
Стискай те серце, скоро б від твоєї
Схибнув я стежки! Ночами і днями
Шепчи над вухом: «Ти слуга нещасних!
Працой для них словами і руками
Без бажань власних, без вдоволень власних!»
28 нояб [ря] 1883

* * *

Місяцю-князю!
Нічкою темною
Тихо пливеш ти
Стежков таємною...
Ніжно хлюпочеться
В æ здушне море,
Так в нім і хочеться
Змиє з серця горе.
Місяцю-князю,
Ти, чарівниченьку!
Смуток на тв æ йому
Ясному личеньку.
Із небозвідної
Стежки погідної
Важко глядіть тобі
В море бездонне,
В людськості бідної
Горе безсонне.

Місяцю-князю!
В пітьмі budouчого,
Знає, ти шукаєш
Зілля цілющого,
Зілля, що лиш цвіте
З-за райських меж...

Ох, і коли ж ти те
Зілля найдеш?..

16 іюля 1883

EXCELSIOR! З

Каменярі

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна, та пуста, і дика площина,
І я, прикований ланцем залізним, ст ою
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.
У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любові жар,
І руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
І плечі кожного додолу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.
У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам згори, як грім, гримить:
«Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу, й голод,
Бо вам призначено скалу сесю розбити».
І всі ми, як один, підняли вгору руки,
І тисяч молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки розприскалися шути
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз по раз гримали о кам'яне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,
Так наші молоти гриміли раз у раз;
І п'ядь за п'ядею ми місця здобували;
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.
І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам'яті в людей за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люди,
Як ми проб'єм її та вирівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниють.
Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не багатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали:
На шляху поступу ми лиш каменярі.
І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.

• • •

Далі — у повній книжці «Каменярі».
nashaknyga.com.ua